

การสร้างความสัมพันธ์กับ
ชุมชน : พื้นฐานเบื้องต้น
ของการทำงานในชุมชน

พศ.สนธยา พลศรี

การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน : พื้นฐานเบื้องต้นของการทำงานในชุมชน

พศ.สุธยา พลศรี*

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 มีเจตนารมณ์อย่างชัดเจนที่จะให้มหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากเป็นมหาวิทยาลัยที่อยู่ใกล้ชิดกับชุมชนท้องถิ่นมากกว่ามหาวิทยาลัยอื่น ๆ “ชุมชนท้องถิ่น” จึงเป็นเป้าหมายสำคัญของมหาวิทยาลัยราชภัฏที่อาจารย์และบุคลากรของมหาวิทยาลัยมีพันธสัญญาในการบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งพื้นฐานสำคัญเบื้องต้นของการทำงานในชุมชนท้องถิ่นก็คือ ความสัมพันธ์กับชุมชนนั่นเอง เพราะความสัมพันธ์กับชุมชนจะนำไปสู่ความเข้าใจระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับมหาวิทยาลัย อันจะทำให้ความสัมพันธ์ดำเนินต่อไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำโปรแกรมวิชาพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

บทความนี้เป็นการเสนอแนวทางหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ทำงานกับชุมชนได้บ้าง

ขั้นตอนของการสร้างความสัมพันธ์

การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนมีลักษณะคล้ายกับการสร้างบ้าน คือมีขั้นตอนในการสร้างขั้นตอนตามลำดับ ไม่ได้สร้างทุกส่วนไปพร้อม ๆ กัน สำหรับขั้นตอนในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนนั้นอาจแบ่งได้เป็น 4 ขั้นตอนตามลำดับ คือ **เข้าใจ เข้าถึง เข้าทำ และเข้าร่วม** ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เข้าใจ เป็นขั้นตอนในการทำความรู้จักชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมที่จะเข้าไปทำงาน การเข้าใจชุมชนอาจจะทำได้หลายวิธี เช่น

1.1 การศึกษาชุมชน เพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ของชุมชนทั้งข้อมูลทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และข้อมูลอื่น ๆ ที่ต้องการ

1.2 การวิเคราะห์ชุมชน เพื่อทราบศักยภาพหรือพลังของชุมชนว่ามีมากน้อยเพียงใด มีความพร้อมในการพัฒนาหรือไม่ ด้วยการค้นหาจุดแข็งหรือศักยภาพของชุมชน จุดอ่อน หรืออุปสรรคที่ทำให้ชุมชนเกิดปัญหา โอกาส หรือปัจจัยที่จะส่งเสริมให้ชุมชนเพิ่มศักยภาพได้และภัยที่คุกคามชุมชนที่จะจุดให้ชุมชนอ่อนแอไม่สามารถพัฒนาต่อไปได้

1.3 การวิเคราะห์ตัวเราเอง เป็นการวิเคราะห์ศักยภาพของผู้ที่จะทำงานกับชุมชนและหน่วยงานที่จะสนับสนุนการทำงานว่าสามารถเข้าไปทำงานให้ประสบความสำเร็จได้หรือไม่ ถ้าเพียงคนทำงานมีความ “อยาก” เพียงฝ่ายเดียวแต่ “น้ำเลี้ยง” จากหน่วยสนับสนุนไม่มี

ให้หรือไม่เพียงพอแล้ว ขอให้หยุดคิดสักนิดเพื่อทบทวนอีกครั้งว่าจะเดินหน้าต่อไปหรือยุติไว้เพียงเท่านี้

อย่าลืม ! ภาชิตจีนที่ว่า รู้เขารู้เรา รบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง ยังคงใช้ได้ในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 2 เข้าถึง เป็นขั้นตอนที่เริ่มเข้าไปสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนซึ่งต้องเข้าถึงทั้งคนและกลุ่ม/องค์กรในชุมชน

2.1 เข้าถึงคน ในชุมชนมีคนหลายประเภทต้องแยกแยะให้ออกและถูกต้องจึงจะทำงานได้รวดเร็วและราบรื่น คนในชุมชนถ้าหากแบ่งตามความรวดเร็วในการรับนวัตกรรมหรือสิ่งใหม่ ๆ (Innovation) แล้วแบ่งได้ 5 ประเภทดังนี้

1) พวกหัวไวใจสู้ (Innovators) เป็นพวกที่รับสิ่งใหม่ ๆ ได้อย่างรวดเร็วและก่อนคนอื่น ๆ แต่มีเพียงจำนวนน้อยคือเพียงร้อยละ 2.50 ของคนในชุมชนเท่านั้น ต้องค้นหาคนกลุ่มนี้ให้เร็ว เพราะถึงแม้จะมีจำนวนน้อยแต่คนพวกนี้จะเป็นพลังขับเคลื่อนให้งานพัฒนาเริ่มต้นได้เร็ว โดยเฉพาะในช่วงเริ่มต้นของการทำงาน

2) พวกรอดูที่ทำ (Early Adopters) เป็นพวกที่ชอบคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ เมื่อจะรับสิ่งใหม่ ๆ ก็ยังไม่ตัดสินใจรับทันทีเหมือนพวกแรก เมื่อมั่นใจว่าสิ่งใหม่ ๆ ที่เข้ามาประโยชน์จริงก็จะยอมรับ คนพวกนี้จัดว่าเป็นพลังเสริมที่สำคัญ และมีจำนวนมากกว่าพวกแรกคือร้อยละ 13.50 ถ้าสามารถค้นหาพบและทำให้ยอมรับสิ่งที่นักพัฒนานำเข้าไปได้แล้วจะทำให้สามารถดำเนินงานต่อไปได้ เพราะถ้าปล่อยให้พวกหัวไวใจสู้ดำเนินงานอยู่เพียงกลุ่มเดียวแล้วก็จะอาจจะเหนื่อย เจอปัญหา และท้อถอย ทำให้การพัฒนาหยุดชะงักได้

3) พวกตั้งหน้ารอดูผล (Early Majority) เป็น

พวกที่ยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ได้ช้า เพราะอาจจะไม่ประสบผลสำเร็จที่ประทับใจ เช่น เคยถูกหลอกจากผู้นำสินค้าเข้ามาภายในชุมชน หรือกรณีอื่น ๆ มาก่อน เมื่อมีสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาจึงรีรอหรือลังเลใจที่จะรับ ต้องเห็นผลลัพธ์จากการนำสิ่งใหม่ ๆ มาใช้ให้ประจักษ์ก่อนจึงจะยอมรับ พวกนี้จัดว่าเป็นพลังเงียบของชุมชน เพราะถึงแม้จะไม่ยอมรับในตอนแรกแต่สุดท้ายก็ยอมรับ ที่สำคัญคือมีจำนวนมากถึงร้อยละ 34.00 ถ้าหากสามารถนำมาร่วมงานได้แล้วจะทำให้คนในชุมชนมาร่วมกิจกรรมร่วมกันถึงร้อยละ 50.00 หรือครึ่งหนึ่งของคนทั้งชุมชนเลยทีเดียว

4) พวกยอมทนหัวคือ (Late Majority) เป็นพวก

ที่ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ เพราะตนเองมีข้อจำกัดบางอย่าง เช่น ไม่มีความรู้เพียงพอ ขาดทักษะในการนำมาใช้ ไม่เห็นคุณค่า เป็นต้น จึงไม่ยอมรับ ไม่ยอมเข้าร่วมกิจกรรม แต่ถ้าหากขจัดเงื่อนไขดังกล่าวให้หมดไปก็อาจจะเปลี่ยนใจมายอมรับ แต่นักพัฒนาต้องใช้เวลาและความพยายามอย่างมากจึงจะนำคนพวกนี้มาร่วมงานพัฒนาได้ ที่สำคัญคือในชุมชนจะมีคนพวกนี้เป็นจำนวนมากคือ ถึงร้อยละ 34.00 จึงไม่ควรปล่อยให้ล่อยาวล หรืออยู่นอกกิจกรรม เพราะจะเป็นพลังจุดริ้งงานพัฒนา ไม่ให้บรรลุเป้าหมายความสำเร็จในการนำคนพวกนี้มาร่วมงานจึงเป็นพิสูจน์ความวิริยะอุตสาหะ และฝีมือของนักพัฒนาอย่างแท้จริง ซึ่งอาจจะต้องยึดถือคำกล่าวที่ว่า “มาสายดีกว่าไม่มาเลย” ไว้เพื่อเป็นกำลังใจ

5) พวกงอมืองอเท้า (Laggards) เป็นพวกที่ไม่

ยอมรับสิ่งใหม่ ๆ เลย ปฏิเสธทุกสิ่งทุกอย่างที่เข้ามาในชุมชน ถึงแม้พวกอื่น ๆ จะยอมรับแล้วก็ตาม คนพวกนี้มีจำนวนร้อยละ 16.00 จัดเป็น

พวกมือไม่พายแต่ปล่อยให้ลอยไปตามสายไปด้วย ข้อควรระวังก็คืออย่าให้เป็นแบบมือไม่พายแต่เอาเท้าราน้ำด้วยก็แล้วกัน เพราะจะเป็นการบั่นทอนงานพัฒนาไม่ให้เกิดความราบรื่นในการดำเนินงาน

คนที่ทำงานกับชุมชนจึงต้องสามารถแยกประเภทและเข้าถึงจึงจะไม่หลงทางและเสียเวลาไปโดยใช่เหตุ

2.2 เข้าถึงกลุ่มและองค์กรในชุมชน ปัจจุบันคนในชุมชนถูกจัดการโดยนักพัฒนาภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรเอกชน หลายรูปแบบและหลายวิธีการ แต่ลักษณะหนึ่งที่เหมือนกันคือการรวมกันเป็นกลุ่มและองค์กร ตามลักษณะบางประการ เช่น อาชีพ อายุ วัฒนธรรม และตามวัตถุประสงค์หรือนโยบาย เมื่อเข้าไปทำงานกับชุมชนจึงต้องเข้าถึงกลุ่มและองค์กรเหล่านี้ให้ได้ โดยสามารถเลือกวิธีการเข้าถึงกลุ่มองค์กรใน 2 ลักษณะ คือ

1) **เข้าร่วมดำเนินงานกับกลุ่ม/องค์กรในชุมชนที่มีลักษณะงานหรือกิจกรรมเช่นเดียวกันกับที่เราจะเข้าไปทำ** โดยอาจจะด้วยการสนับสนุนส่งเสริมกลุ่ม/องค์กรชุมชน หรือร่วมงานกันตามศักยภาพของแต่ละฝ่าย หรือตามเป้าหมายของแต่ละฝ่ายก็ได้

2) **การดำเนินงานในลักษณะของเครือข่าย (Network)** คือการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กันแบบพันธมิตรที่เคียงบ่าเคียงไหล่กัน สนับสนุนส่งเสริมให้แต่ละฝ่ายบรรลุเป้าหมายตามภารกิจของตน บนพื้นฐานของความสัมพันธ์แบบเสมอภาคหรือเท่าเทียมกัน ไม่มีใครนำใคร ไม่มีใครเอาประโยชน์ตนเพียงฝ่ายเดียว แต่ต่างคนต่างได้รับประโยชน์ เป็นต้น

ข้อควรคำนึงในการทำงานกับกลุ่ม/องค์กร คือปัจจุบันหลายชุมชนมีกลุ่ม/องค์กรที่เข้มแข็งสามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนได้ด้วยลำแข้งลำขาของตนอย่าไปดูถูกพลังของกลุ่ม/องค์กรชุมชนเป็นอันขาด

ขั้นตอนที่ 3 เข้าทำ เป็นการเข้าไปปฏิบัติงานในชุมชน ซึ่งสามารถดำเนินการได้หลายวิธี วิธีที่ไม่ยุ่งยากและประสบความสำเร็จมากแล้ว อาทิเช่น

3.1 การเยี่ยมบ้าน เป็นการไปเยี่ยมคนในชุมชนที่เป็นเป้าหมาย ซึ่งอาจจะไปเยี่ยมบ้านเรือนที่อยู่อาศัย หรือสถานประกอบอาชีพของเขาก็ได้ การเยี่ยมบ้านเป็นการให้ความสำคัญและการให้เกียรติกับเจ้าของบ้าน และจะได้รับการตอบสนองที่ดี เพราะคำว่า “ประเพณีไทยแท้แต่โบราณ ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ” ยังคงใช้ได้กับชุมชนแบบไทย ๆ

3.2 การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ชุมชนมีกิจกรรมของตนเองแทบจะทุกเดือนบางเดือนอาจจะมีหลาย ๆ กิจกรรมด้วยเข้าไปคนที่เราจะเข้าไปทำงานในชุมชนจึงต้องเข้าไปร่วมกิจกรรมของชุมชนบ้าง เพื่อสร้างความรู้จักมักคุ้น สร้างการยอมรับของคนในชุมชนทั้งกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี สังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง กีฬานันทนาการ หรือตามเทศกาลต่าง ๆ

3.3 การจัดกิจกรรมในชุมชน การเข้าไปจัดกิจกรรมในชุมชนเป็นการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน และสามารถสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนได้อย่างดี เช่น กิจกรรมวันครอบครัว กิจกรรมวันเด็ก เป็นต้น อาจจะจัดเองต่างหาก หรือไปร่วมจัดกับบุคคล กลุ่ม/องค์กรในชุมชนก็ได้

3.4 การประชาสัมพันธ์ เป็นการบอกกล่าวหรือแนะนำงานที่จะเข้าไปทำเพื่อให้คนในชุมชนได้รู้ เข้าใจ เห็นคุณค่า และเข้าร่วมดำเนินงาน ซึ่งสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การใช้สื่อบุคคล การเข้าร่วมประชุมเสวนากับคนในชุมชน การใช้สื่อต่าง ๆ คือเสียงตามสายของชุมชน สื่อสิ่งพิมพ์ เอกสารเผยแพร่ โปสเตอร์ เป็นต้น

ข้อควรยึดถือในการปฏิบัติงานกับชุมชน

นอกจากจะมีวิธีการที่เหมาะสมแล้ว ในการเข้าไปปฏิบัติงานกับชุมชน ควรมีข้อยึดถือเป็นแนวทางบางประการ เช่น อาจจะยึดถือในสิ่งต่อไปนี้

1. **จริงจัง** คือการเข้าไปทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ ปลาย ไม่ขาด ๆ หาย ๆ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความจริงจังในการทำงาน
2. **จริงใจ** คือการมีความจริงใจต่อชุมชนที่จะร่วมทำงาน เพื่อความสำเร็จร่วมกัน บนพื้นฐานของความไว้วางใจกัน ไม่ปิดบังอำพรางให้เป็นที่เคลือบแคลงสงสัย
3. **ใสซื่อ** คือทำงานด้วยความซื่อสัตย์ โปร่งใส ไว้วางใจได้
4. **ถือสัจจะ** คือยึดถือความจริง ไม่โกหกหลอกลวง ไม่ผิดวันประกันพรั่ง
5. **ละตำแหน่ง** คือไม่ถือว่าตนเองมีตำแหน่งหน้าที่ มีคุณวุฒิเหนือกว่าคนในชุมชนต้องลดหัวโขนที่สวมอยู่ เหลือเพียงความเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน ร่วมกันเดินทางไปบนเส้นทางเดียวกัน
6. **แบ่งปันให้** คือการเอื้ออาทร เอื้อเพื่อเพื่อแม่ เป็นกัลยาณมิตรต่อกันช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน

7. ใช้ปัญญา คือการดำเนินงานด้วยความฉลาด รอบคอบ มีแผนงานและยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม มีทางเลือกหลายทางหรือมีทางหนีทีไล่ไม่ใช่เป็นวิธีการแบบดับเครื่องชน

8. มาให้เห็น คือพาตัวเองเข้าสู่ชุมชนตามกาลเทศะ ไม่ใช่ห่างหรือหายไปเลย ๆ ต้องรู้ว่าโอกาสใดควรไปร่วมกิจกรรมกับชุมชนโดยขาดไม่ได้ โอกาสใดที่สามารถขาดได้ ไม่ใช่จะเข้าสู่ชุมชนเมื่อต้องการทำงานของตนเองเท่านั้น

9. เน้นธรรม คือใช้ธรรมะในการดำเนินงานและชีวิตส่วนตัว ธรรมะเป็นความดีงามที่ทุกคนยอมรับ การประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งค้ำประกันในความเป็นคนดี มีคุณธรรมซึ่งใคร ๆ ก็ศรัทธา เลื่อมใส

10. นำประโยชน์ คือการทำให้ชุมชนเห็นว่ากิจกรรมที่เข้ามาทำนั้นเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อชุมชนด้วย ไม่ใช่เข้ามาครอบงำผลประโยชน์ไปจากชุมชนเพียงฝ่ายเดียว

หลัก 10 ประการนี้เป็นส่วนหนึ่งที่คนทำงานกับชุมชนพึงยึดถือตามพรรณนะของผู้เขียนเท่านั้น อาจจะมีหลักการอื่น ๆ อีกหลายประการที่มีผู้นำไปใช้แล้วประสบความสำเร็จเช่นเดียวกัน แต่ไม่ใช่สาระสำคัญมากนัก ขอเพียงแต่ให้ยึดถือหลักการไว้ไม่ทำงานสะเปะสะปะแบบมวยวัดเท่านั้นก็พอ

ขั้นตอนที่ 4 เข้าร่วม เป็นขั้นตอนที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานอย่างเต็มที่ เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นในตนเองของคนในชุมชน ให้เขาได้มองเห็นและตระหนักถึงศักยภาพหรือพลังความรู้ความสามารถที่มีอยู่ เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ

ชุมชน (Sense of Belonging) สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนของตนได้สำเร็จ และนำไปสู่การพัฒนาในด้านอื่น ๆ ต่อไปอย่างไม่หยุดนิ่ง โดยที่ไม่ต้องพึ่งพาคูคณหรือหน่วยงานภายนอกชุมชนอีกต่อไป หรือพึ่งพาเฉพาะสิ่งที่เกินขีดความสามารถของชุมชนเท่านั้น

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ต้องให้เขาเข้าร่วมตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกิจกรรม คือ

- 4.1 ร่วมศึกษาชุมชน เพื่อรับรู้ข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชนร่วมกัน
- 4.2 ร่วมวิเคราะห์ชุมชน เพื่อร่วมรับทราบถึงศักยภาพ จุดอ่อนหรือปัญหาภัยที่คุกคามชุมชน และโอกาสหรือปัจจัยที่สนับสนุนให้ชุมชนดำรงอยู่ได้
- 4.3 ร่วมกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาซึ่งควรมีหลาย ๆ ทางเลือก
- 4.4 ร่วมเลือกแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนที่เหมาะสมที่สุด เป็นไปได้มากที่สุด
- 4.5 ร่วมกันกำหนดแผนและโครงการที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนตามแนวทางที่ได้เลือกไว้
- 4.6 ร่วมกันรับผิดชอบการปฏิบัติงานตามแผนและโครงการ
- 4.7 ร่วมกันติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน
- 4.8 ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

ในแวดวงของการทำงานกับชุมชนถือว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะนำงานพัฒนาไปสู่ความสำเร็จ เพราะโดยแท้จริงแล้วการพัฒนาเป็นของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชนนั่นเอง

จะเห็นได้ว่าการสร้างความสัมพันธ์เพื่อการเข้าถึงชุมชนท้องถิ่น เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ที่ผู้ทำงานในชุมชนต้องดำเนินการอย่างรอบคอบ เป็นขั้นเป็นตอนตามลำดับ ชุมชนมีลักษณะเช่นเดียวกับมนุษย์คือ ไม่หยุดนิ่งแต่เคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มีอารมณ์ ความรู้สึก ความต้องการ และมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าทั้งที่ยอมรับและปฏิเสธ รู้จักคัดกรองสิ่งที่ดีมีคุณค่าต่อชุมชนมาใช้ประโยชน์ อาจารย์และบุคลากร ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมีความพร้อมและมีคุณลักษณะที่เหมาะสมกับการทำงานในชุมชนอยู่แล้ว ถ้าหากสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ได้ก็จะทำให้การทำงานในชุมชนท้องถิ่นประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น